

О.Х.Нарзуллаев,
ТДЮУ тадқиқотчиси

ЗАМОНАВИЙ ҚОНУНЧИЛИК[ҲУҚУҚ]ДА БИОЛОГИК РЕСУРСЛАР ТУШУНЧАСИ ВА УЛАРДАН ҲОЙДАЛАНИШНИ ҲУҚУҚИЙ ТАРТИБГА СОЛИШ

Аннотация: экология бўйича янги қонунчилик соҳасида амалга оширилган ислохотлар натижасида, кейинги ўн йилликда биологик ресурсларни муҳофаза қилиш ва улардан ҳойдаланиш соҳасида экология ҳуқуқи назариясининг янада тараққиётига хизмат қиладиган энг муҳим атамалар, тушунчалар, устувор йўналишлар, институтлар қўйидагилар бўлиб ўрганилган.

Калит сўзлар: экология, экологик барқарорлик, биологик хилма-хиллик, биологик ресурслар, ўсимлик ва ҳайвонот дунёси, табиий захиралар, инновация, тенденция, ген инженерияси, чиқиндилар, генетика, гибрид.

Аннотация: в результате реформ в области нового природоохранного законодательства в последующие десятилетия были изучены наиболее важные термины, концепции, приоритеты, учреждения и институты, которые способствовали дальнейшему развитию права окружающей среды в области сохранения и использования биологических ресурсов.

Ключевые слова: экология, экологическая устойчивость, экологическая безопасность, биологическое разнообразие, биологические ресурсы, вода, флора и фауна, природные ресурсы, генная инженерия

Annotation: as a result of reforms in the field of new environmental legislation in the following decades, the most important terms, concepts, priorities, institutions and institutions were studied that contributed to the further development of environmental law in the field of conservation and use of biological resources.

Keywords: ecology, environmental sustainability, ecological security, biological diversity, biological resources, water, flora and fauna, natural resources, genetic engineering.

Дунёнинг барқарор ривожланишида биологик ресурсларни муҳофаза қилиш ва улардан ҳойдаланишни ҳуқуқий тартибга солиш масалалари тобора глобал ва долзарб аҳамият касб этмоқда. Экологик муаммолар инсоният тарихининг бирон-бир босқичида ҳозирги даврдигидек долзарб аҳамият касб этмаган. Биологик хилма-хиллик, биологик ресурслардан оқилонга ҳойдаланиш ва уларни муҳофаза қилиш давлат ва жамият олдидаги энг муҳим вазифалардандир.

XXI аср юқори технолгиялар ва ахборот асри ҳисобланади. Цивилизация тарихида самарали технолгияларни жорий этиш алоҳида аҳамиятга эга. Халқаро миқёсида аҳолининг ўсиши табиий ресурслар ва қишлоқ хўжалик маҳсулотларига бўлган талабини қондириш, табиий ресурслардан оқилонга ҳойдаланишни таъминлаш, барқарор ривожланиш шароитида илм-фан ютуқлари инновацион технолгияларини жорий этган ҳолда норматив-ҳуқуқий базани шакллантириш орқали тараққиётга эришиш талаб этилади.

Сўнги йилларда [тез суратларда] биологик хилма-хилликни сақлаш ва ундан барқарор ҳойдаланиш

таъминлаш, муҳофаза этиладиган табиий ҳудудларни ривожлантириш ва кенгайтириш, табиий экологик тизимларнинг таназзулга учраши суръатларини пасайтириш, ҳайвонлар ва ўсимликларнинг камёб ва йўқолиб бораётган турларини қайта тиклаш, биохилма-хилликни сақлаб қолиш соҳасидаги муносабатларни ривожлантиришга қаратилган янги норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар қабул қилинди. Чунончи, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 11 июнь 484-сонли “2019-2028 йиллар даврида Ўзбекистон Республикасида биологик хилма-хилликни сақлаш стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида”ги қарори, Вазирлар Маҳкамасининг “Биологик ресурслардан ҳойдаланишни тартибга солиш ва табиатдан ҳойдаланиш соҳасида рухсат бериш тартиб-таомилларидан ўтиш тартиби тўғрисида”ги [1] қарори, “Ҳайвонот дунёсини муҳофаза қилиш ва ундан ҳойдаланиш тўғрисида”ги [2] қонунлар янги норматив-ҳуқуқий ҳужжатлардир. Ушбу қонунчилик ҳужжатларида таъкидланганидек, жонли табиат [3] бошқа табиий ресурсларга нисбатан инсонга жуда яқин, чунки инсоннинг ўзи, табиатнинг бир қисми ҳисобланади. Сайёрамиздаги ҳайвонот дунёси объектлари ва ўсимлик дунёси объектларининг мавжудлиги ҳаётнинг барқарорлигини таъминлайди, чунки улар озиқ-овқат манбаларидир ва шу маънода табиатнинг ажралмас қисми бўлиб ҳисобланади.

Юқорида қайд этилган ҳужжатларда қўлланилган “биологик хилма-хиллик”, “биологик ресурслар” тушунчасининг вужудга келиши масаласида юридик адабиётларда турли ёндашувлар мавжуд эканлигини қайд этиш лозим [4]. Айрим олимларнинг таъкидлашича, мазкур тушунча биринчи марта 1892 йилда Г.Бейтс томонидан қўлланилган [5]. Бошқа гуруҳ олимларнинг фикрларига кўра [6], “биологик хилма-хиллик” атамаси биринчи марта В. Розен томонидан 1968 йилда “Биологик хилма-хиллик муносабатларига нисбатан АҚШ стратегияси” миллий анжуманида ишлатилган. “Биологик ресурслар” атамаси бир ёки турли турдаги қуруқликда, денгизда ва хилма-хил экосистема ҳамда экологик комплексларда яшовчи тирик организмларнинг бир-биридан фарқланиш ҳолатига нисбатан қўлланилади.

Биз шундай тасаввур қиламизки, биологик ресурслар-бу генетик ресурслар, организмлар ва уларнинг қисмлари, инсоният учун потенциал ҳойдали бўлган экотизмлар мажмуаси ҳисобланади.

Биологик хилма-хиллик – умуман олганда тирик модданинг мураккаблиги, ўз функцияларини ўзи тиклаш қобилияти ва улардан ҳар томонлама ҳойдаланиш имкониятини акс эттирувчи биологик объектларнинг фарқланадиган турлари ёки ҳодисалари сони, ҳамда уларнинг фазо ва вақтнинг қайд этилган оралиғида учрашининг тақрорийлигидир.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2018 йил 7 ноябрдаги 914-сон қарорига кўра, биологик хилма-хиллик – жами ҳайвонот дунёси [ҳайвонлар, ўсимликлар, микроорганизмлар] турларининг хилма-хиллиги бўлиб, тур доирасидаги, экотизмлар турлари ва ранг-баранглиги ўртасидаги хилма-хилликни ўз ичига олади [7].

Боголюбов С.А. биологик хилма-хиллик тушунчасига қўйидагича таъриф беради, биологик хилма-хилликбарча ҳайвонлар, ўсимликлар, замбуруғлар, микроорганизмлар ва экотизмлар ҳамда уларда кечаётган жараёнларни ўз ичига олади [8].

Бизнингча, биологик хилма-хиллик деганда генетик, турлар, экотизимлар мажмуаси тушунилади. Биологик хилма-хиллик уч даражага бўлинади: генетик хилма-хиллик, турлар хилма-хиллиги, ҳамда экотизимлар хилма-хиллиги. **Генетик** хилма-хиллик, ер ёки конкрет худуднинг тирик моддасида жамланган генетик ахборотни акс эттиради. **Турлар** хилма-хиллик конкрет худудда тарқалган турларнинг сони ва учрашининг такрорийлигини акс эттиради. **Экотизимлар** хилма-хиллик туркумлар маконларининг ҳар хил турлари ва экологик жараёнларининг сонини акс эттиради.

Биологик хилма-хиллик табиатнинг умумий хилма-хиллиги феноменининг хусусий ифодаларидан биридир. Лекин, ер куррасининг биосфера қобиғида яшовчи ўсимлик ва ҳайвонот дунёсининг турли шакллари, кўринишлари ва хиллари экотизимларда ранг-баранглигидан кўра, хилма-хиллиги билан ажралиб туради. Чунки, экологик тизимда организмлар нафақат ранг-баранглиги, балки каттаю-кичиклиги, маълум бир ишларни, функцияларни бажара олиши, муайян табиий жараёнларда қатнашиши билан ҳам бир-биридан фарқ қилади. Уларнинг ҳар бири, рангидан қатъи назар, биосферада маълум бир экологик функцияни бажаради.

Ҳозирги даврда илм-фан ютуқлари [биотехнологиялар] натижасида юзага келаётган маҳсулотлар ва хизматлар кўламини тасаввур қилиш қийин. Инсонлар 7000га яқин ўсимликларни озиқ-овқат учун ишлатадилар, 90 фоиз жаҳон озиқ-овқат маҳсулоти 20 тур ҳисобига яратилади, шулардан 3 тури (буғдой, маккажўхори, шоли) озиқ-овқатга бўлган жаҳон аҳолиси эҳтиёжининг ярмисини қоплайди. Биологик ресурслар саноат ва тиббиёт учун муҳим хом-ашё манбаси ҳам ҳисобланади [9].

Таъкидлаш лозимки, биз тирик организмлар табиий муҳитнинг таркибий қисми, ресурсларнинг аҳамияти ҳақида сўз юритмаяпмиз, бу жиҳат тез-тез юридик адабиётда кўриб чиқилаётган мавзу эмас ва қонунчиликда етарлича акс эттирилмаган. Бугунги дунёда биологик ресурсларнинг қиймати сезиларли даражада ошади. Чунончи, аҳолининг ўсиши, иқлим ўзгариши, ўсимликлар ва ёввойи ҳайвонлар, биоёқилғи, биотехнология кенг тарқалди.

Ўсимликларнинг 1500 тури доривор ўсимликлар туркумига киради. Ўзбекистоннинг умумий биологик хилма-хиллиги 27000 дан ортиқ турга тўғри келади. Флора [юқори ўсимликлар, кўзқоринлар, сув ўтлари] – 11 мингдан ортиқ тур, шу жумладан: 2000 дан ортиқ кўзқорин тури. Тахминан 400 турдаги эндемик, кам учрайдиган ва қолдиқ бўлган 4300 турдаги ўсимликлар мавжуд. Ўзбекистон Қизил китобида 321 турдаги юқори ўсимликлар ва кўзқоринларнинг уч тури мавжуд. Ҳар йили республикада доривор, озиқ-овқат ва техник ўсимликларнинг 65 турига яқини етиштирилади.

Ҳайвонот дунёси 15000 дан ортиқ турларни ўз ичига олади, улар орасида 11000 турдаги артропод ва 4000 турдаги моллюскалар, қуртлар ва бактериялар мавжуд. Ўмуртқали ҳайвонларнинг улуши 688 тур.

Ўзбекистоннинг Қизил китоби таркибига 184 та ҳайвон тури киради. Улардан 26 таси ўмуртқали ҳайвонлар Халқаро Қизил китобга [ИУСН] киритилган [9].

Таъкидлаш лозимки, ёввойи ҳайвонларни муҳофаза қилиш ва фойдаланишнинг ҳуқуқий тартибига бағишлаб ёзилган адабиётларда ҳайвонот дунёси тушунчаси тушунарсиз, кўп ҳолларда умумий

маънода талқин қилинган. Р.Х.Гиззатуллин таърифига кўра, ҳайвонот дунёси деганда, табиий эркин шароитда бўлган, келиб чиқиши ҳайвонларга мансуб бўлган тирик ёввойи ҳайвонларнинг барча кўринишлари мажмуаси тушунилади [10]. Н.Н. Веденин ҳайвонот дунёсини-мамлакат худудидаги сув, тупроқ, атмосферада табиий шароитда ривожланаётган ёввойи ҳайвонлар, тирик организмларнинг йиғиндисидир, деб тушунади. Б.В. Ерофеев фикрига кўра, ҳайвонот дунёси табиатнинг ажралмас таркибий қисми сифатида, атроф муҳитнинг ҳолатини, сувнинг биологик хусусияти ўсимликларнинг шаклланиши, тупроқнинг унумдорлиги ва табиатда модда алмашинуви жараёнларига ўз таъсирини кўрсатади.

Юқоридаги фикрлар айнан ҳайвонот дунёси тушунчасига таъриф беришга қаратилган бўлиб улар турли хилдир. Россиялик ҳуқуқшунос олим Р.Х.Гиззатуллиннинг ҳайвонот дунёси тушунчасига берган таърифига қўшилиш мумкин. Лекин, Н.Н. Ведениннинг берган таърифига қўшилиб бўлмайди. Чунки, у ҳайвонот дунёси тушунчасига таъриф беришда ҳайвонот дунёси объектлари атмосферада ривожланиши ҳақида фикр билдирган.

Ҳайвонот дунёси деганда биз ҳайвонот дунёсида мавжуд бўлиб, табиий эркин шароитда яшаётган ҳайвон галаларини, шунингдек сув ва чўлда яшовчи барча ёввойи ҳайвонларнинг мажмуасини тушунаемиз.

Ҳайвонот дунёсига берилган бу таъриф “Ҳайвонот дунёсини муҳофаза қилиш ва ундан фойдаланиш тўғрисида”ги қонуннинг мазмунидан келиб чиқади. “Ҳайвонот дунёси тушунчасига бошқа назарий қарашлар ҳам мавжуд. Масалан; “Ўрмон бу- экологик комплекс сифатидаги барча ўрмон муҳити яъни ўтлар, буталар, мевалар, кўзқоринлар ўрмонларда истиқомат қиладиган ҳайвонлар, қушлар ва бошқалардир”, деган мазмундаги тушунча ишлатилган.

Ф.С.Намазовнинг фикрига кўра, ўрмон тушунчасига ҳайвонларни киритиш мумкин эмас [11]. Ҳайвонот дунёси билан боғлиқ муносабатлар ўрмон қонунчилиги тартибга соладиган муносабатлар доирасига кирмайдан, балки бошқа ҳуқуқ соҳаси билан тартибга солинади.

Биз шундай тасаввур қиламизки, дейди ҳуқуқшунос олим Р.Х.Гиззатуллин қонунлар “ҳайвонот дунёси” тушунчасига аниқ таъриф бера олмайди [12]. Юқорида олдинга сурилаётган қарашда “ҳайвонларнинг” тушунчаси ноаниқлигича қолмоқда. Шуниси равшанки, бундай тушунчалар нафақат “ҳайвонот дунёси” тушунчасини, балки “ўрмон” тушунчасини ҳам чигаллаштириб юборади.

Ҳозирги кунда Республикаимизда биологик ресурслардан фойдаланиш биринчи навбатдаги масала эмаслиги, биологик ресурсларни энг аввало муҳофаза этиб, ундан кейингина оқилон тарзда фойдаланиш ҳуқуқи ҳақида сўз юритиш лозимлиги ҳақида фикрлар билдирмоқда. Бу борада эколог ҳуқуқшунос олим Ш.Х.Файзиев “Бугунги кунда давлат экологик сиёсатининг асосий йўналишлари сифатида, биринчидан атроф-табиий муҳитни муҳофаза қилиш, иккинчидан табиий ресурслардан оқилон фойдаланиш...” лозим деб эътироф этади.

Ж.Т.Холмўминов фикрига кўра, ҳайвонот дунёсини ҳуқуқий экологик муҳофаза қилиш ва ундан фойдаланиш деганда қонунда белгиланган ва кенг ўрин олган унинг экологик аҳамиятини сақлашга, жамиятнинг иқтисодий, илмий, маданий, эстетик, табиий, тарбиявий ва бошқа эҳтиёжларини қондиришга йўналти-

рилган давлат ва ижтимоий ҳуқуқий экологик тадбирларнинг уйғунлиги тушунилади деб эътироф этади.

Бизнингча, ҳайвонот дунёсидан оқилона асраб авайлаб самарали фойдаланишда икки усул аҳамиятли ҳисобланади. Бу ижтимоий-ҳуқуқий усул ҳақида фикр юритишдан аввал ушбу тушунчаларга тўхталиб ўтсак, 1] Ҳайвонот дунёсини муҳофаза қилиш; 2] Ҳайвонот дунёсини ҳуқуқий муҳофаза қилиш. Бу тушунчалар кўринишидан бир хилдаги мақсад яъни муҳофазани назарда тутсада, аммо маъно ва мазмун жиҳатдан бир-биридан фарқ қилади.

Юқорида келтириб ўтилган тушунчалардан ташқари, янги қонунларда ишлатилаётган биологик ресурсларни муҳофаза қилиш ва улардан фойдаланиш билан боғлиқ асосий тушунчалар ҳам бор. Чунончи, “Барқарор фойдаланиш”, “Ёввойи ҳайвонлар”, “Ҳайвонот дунёсини муҳофаза қилиш”, “Ўсимлик дунёсини муҳофаза қилиш”, “Генетик ресурсларнинг келиб чиқиш ҳудуди”, “Генетик ресурслар таъминланадиган ҳудуд”, “Хонакилаштирилган ёки маданийлаштирилган турлар”, “Муҳофаза этиладиган ҳудуд”. “Барқарор фойдаланиш” биологик хилма-хилликнинг таркибий қисмларини узоқ муддатда биологик хилма-хилликка барҳам беришга олиб келмайдиган тарзда ва тез суръатда фойдаланиш орқали, ҳозирги ва келажак авлодларнинг эҳтиёжларини қондириш ва уларнинг интилишларига жавоб беришни англатади.

Ёввойи ҳайвонлар — қуруқликда, сувда, атмосферада ва тупроқда яшайдиган, хонакилаштирилмаган умуртқасизлар, балиқлар, ҳам қуруқликда, ҳам сувда яшовчи ҳайвонлар, судралиб юрувчилар, қушлар, сут эмизувчилар.

Ҳайвонот дунёсини муҳофаза қилиш — ёввойи ҳайвонларнинг барқарор яшаш шароитларини таъминлашга, уларнинг табиий галалари ва популяцияларини сақлаб қолишга, уларнинг йўқ қилиб юборилишининг ёки уларга бошқача зарарли таъсир кўрсатилишининг олдини олишга қаратилган фаолият.

Ўсимлик дунёсини муҳофаза қилиш — ўсимлик дунёсининг яшаш фаолияти учун қулай шароитларни таъминлашга, унинг йўқ қилиб юборилишининг ёки унга бошқача зарарли таъсир кўрсатилишининг олдини олишга қаратилган фаолият.

Муҳофаза этиладиган ҳудуд — бу биологик хилма-хиллини қўллаб-қувватлаш ҳамда табиий ресурслар ва улар билан боғлиқ маданият элементларини сақлаб қолиш учун мўлжалланган, бундай мақсадга хос бўлган қонуний ва маъмурий бошқарув тартибига бўйсунган қуруқлик ва денгиз қисми.

Таъкидлаш лозимки, қонунлар биологик ресурслар билан боғлиқ тушунчаларга қатъий таъриф бермаслиги керак. Акс ҳолда қонунлар аниқ таъриф берса, у ҳолда назариятчи олимлар томонидан берилаётган таърифлар қонунга зид бўлиши мумкин. “Табиатни муҳофаза қилиш тўғрисида”ги қонуннинг 3-моддасида, “жонли табиатнинг турлари ва генетик фонди бойлигини сақлаб қолиш” экология тизимлари, ландшафтлар ва ноёб табиат объектлари хилма-хиллигини сақлаб қолиш; экология хавфсизлигини таъминлаш; табиат объектлари билан боғлиқ моддий маданий мерос объектларини асраб қолишдир. Дарҳақиқат, замонавий илмий тушунчаларга кўра, қўзқоринлар ўсимлик ва ҳайвонларга қарамаздан, уларнинг иккаласига ҳам эга бўлган белгиларга эга бўлган алоҳида жонзотдир. Бироқ уларнинг ҳуқуқий муҳофазаси одатда ўсимлик дунёси

объектларини муҳофаза қилиш доирасида амалга оширилади.

Замонавий дунёда микроорганизмлардан фойдаланишнинг аҳамияти тобора ортиб бормоқда — фан, тиббиёт ва биотехнологиялар. Биотехнология миллий иқтисодиётнинг истиқболли сектори ва молекуляр биология, биокимё, ген инженериясининг энг сўнгги усуллари асосланган ҳолда илмий муаммоларни ҳал этишда муҳим рол ўйнайдиган биотехнология ҳисобланади. Иқтисодий, озиқ-овқат, экологик ва биологик хавфсизликни таъминлаш, инсон ва биологик ресурсларни барқарор кўпайтиришни кафолатлаш, иқтисодий ўсиш ва тараққиёт жамиятини ривожлантириш, сайёрадаги экологик мувозанатни сақлаб қолиш. Давлатларaro мақсадли дастур микроорганизмларнинг миллий жамғармалари, ўсимлик ва ҳайвонот ҳужайралари маданияти ва ген инженерияси асосида биологик ресурсларнинг ягона маълумотлар базасини шакллантиришни назарда тутди.

Хулоса қилиб айтганда, экология бўйича янги қонунчилик соҳасида амалга оширилган ислохотлар натижасида, кейинги ўн йилликда биологик ресурсларни муҳофаза қилиш ва улардан фойдаланиш соҳасида экология ҳуқуқи назариясининг янада тараққиётига хизмат қиладиган энг муҳим атамалар, тушунчалар, фойдаланишни тартибга солиш масалалари долзарб бўлиб қолади. Шунингдек, биологик ресурслар ишлаб чиқариш тизими доирасида биосаноат катта мажмуасининг хомашё қисми бўлиб, у агросаноат, ўрмонсаноат, балиқсаноат ва бошқа мажмуаларни ўз ичига олади. Уларнинг ҳар бири биологик ресурсларнинг у ёки бошқа туридан фойдаланиш билан боғлиқдир. Биологик ресурслар табиий ва ижтимоий тизимлар доирасида эса биоэкологик инфратузилманинг асосий элементидир.

Адабиётлар рўйхати

1. «Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами», 2014 йил 27 октябрь, 43-сон, 530-модда
2. “Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталарининг Ахборотномаси”, 2016 йил, 9-сон, 273-модда
3. Жонли табиат дейилганида табиий ўсимликлар, шу жумладан ўрмон, табиатда эркин яшайдиган ҳайвонлар ва бошқа жонли организмлар. “Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгаши Ахборотномаси”, 1993 й., N 1, 39-модда.
4. Лебедева Н.В., Дроздов Н.Н., Биоразнообразие и методы его оценки. — М.: МГУ, 1999. — 94 с.
5. Бейтс Г.У. Натуралист на реке Амазонке: рассказ о тропических картинах природы, о нравах животных, о жизни бразильцев и индейцев и о путевых приключениях автора во время его одиннадцатилетних странствий. — М.: Географгиз, 1958. — 430 с.
6. Адрианов А. В. Современные проблемы изучения морского биологического разнообразия // Биология моря. 2004. Т.30. № 1. — С. 3-19.
7. Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси [www.lex.uz], 2018 йил 7 ноябрь.
8. Боголюбов С.А. Правовое регулирование использования и охраны биологических ресурсов: науч.-практич. пособие / отв. ред. Е.Л. Минина. — М.: Институт законодательства и сравнительного правоведения при Правительстве Российской Федерации: ИНФРА-М, 2018. — 123 с

9. Биохилмахиллик Ўзбекистоннинг келажаги учун қай даражада муҳим? <http://sgp.uz/uz/gef-thematics/biodiversity>

10. 2019 йил Биохилмахиллик <http://www.uznature.uz/>

11. Гиззатуллин Р.Х. Правовая охрана животного мира законодательством Республики Бошкортостан. Автореф. к.ю.н. "Уфа", 1998. –36 с.

12. Намазов Ф.С. Ўзбекистонда ўрмонлардан фойдаланиш ҳуқуқи. Т.Н.П.О "Восток" 2000. 13-б. ушбу эколог ҳуқуқшунос олимнинг фикрига кўра қонунларда "ҳайвонот олами тушунчаси"га таъриф бериш тўғри эмас.

Д.Атажанова,

юридик фанлари бўйича фалсафа доктори

ДАВЛАТ ХИЗМАТИДА ИЖТИМОЙ ҲИМОЯНИНГ УМУМИЙ ЖИҲАТЛАРИ

Аннотация: мазкур мақолада давлат хизматини ҳуқуқий тартибга солишда ижтимоий ҳимоянинг муҳим жиҳатлари ёритилган ва таҳлил қилинган. Муаллиф бу масалада хорижий мамлакатлар тажрибасига алоҳида эътибор қаратиб, қонунчиликни такомиллаштириш бўйича таклифларини берган.

Калит сўзлар: давлат хизмати, ижтимоий ҳимоя, имтиёзлар, давлат хизматчиси, мажбурият, маош, ижтимоий таъминот.

Аннотация: в настоящей статье освещены и проанализированы важные аспекты социальной защиты, посвященные правовому регулированию государственной службы. Автор уделяет особое внимание на практику зарубежных стран по данному вопросу, а также выдвигает свои предложения по совершенствованию законодательства.

Ключевые слова: государственная служба, социальная защита, льготы, государственный служащий, обязательство, зарплата, социальное обеспечение.

Annotation: this article highlights and analyzes important aspects of social protection on the legal regulation of public service. The author pays special attention to the practice of foreign countries on this issue, and also puts forward her suggestions for improving legislation.

Key words: civil service, social protection, benefits, civil servant, commitment, salary, social security.

Давлат хизматчилари фаолиятининг спецификаси табиий равишда улар ҳуқуқий мақомида ўз ифодасини топади. Давлат хизматчилари баъзи ҳуқуқ ва эркинликларига нисбатан ўрнатилган қонуний чекловлар дунё амалиётида давлат хизмати масаласида тўғри қарор деб ҳисобланади. Бироқ бу ҳолат давлат хизматининг ижтимоий мавқеъига салбий таъсир ўтказди. Шу жиҳатдан давлат хизматчилари ижтимоий ҳимояси вазифа ва функциялари ҳам ўзига хос бўлиши лозим деган хулоса чиқариш мумкин бўлади.

Ўртача меҳнат ҳақини математик усулда олиб таҳлил қилинса, давлат хизматчилари таъминланмаган тоифага кирмайди. Шунга қарамайдан давлат хизматчиларининг ижтимоий ҳимояси даражаси оддий мезонлар билан ўлчанмаслиги лозим. Давлат хизматчилари меҳнат фаолиятларини ошириш жараёнида давлатнинг вакиллари ҳисобланадилар. Шунга боғлиқ равишда давлат хизматига ишга қабул қилишда ва фаолиятларини амалга ошириш жараёнида уларга алоҳида талаблар қўйилади [1, 258-бет].

Ижтимоий ҳимоя масаласи азал-азалдан давлат сиёсатининг ажралмас қисми бўлиб келади. Бунда аҳоли эҳтиёжманд тоифаларининг давлат томонидан қўллаб-қувватланиши билан биргаликда барча учун ижтимоий ҳимоя ва ижтимоий таъминотнинг минимал меъёрлари мақбуллиги каби принциплар амалда бўлади. Ижтимоий ҳимоянинг субъектларга йўналтирилганлиги доирасида унинг давлат хизматчиларига нисбатан тадбиқ этилиши алоҳида аҳамият касб этади. Давлат хизматчиларининг